

Sednare. Delen,

Om

GAMLE CARLEBY,

Med Wederbörandes Minne!

Utgifwen!

af

PRÆSES,

JACOB CHYDENIUS

JAC. son,

Och

Som et Academiskt prof,

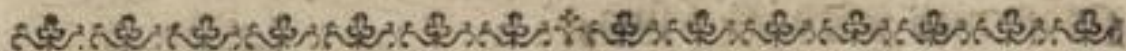
Allmän granskning understald / i Åbo Academies Öfre
Sal / Den 7. Dec. efter middagen / 1754,

af

RESPONDENS,

SAMUEL FABRELL,

Tiorr Sinne.

ABO, Tryckt hos Direct. och Kongl. Boktr. i Storsörstens
dömet Finland, JACOB MERCKELL.

Ge. Aufrater C.P.

Sergeanten,
Wälborne Serren,

Herr AXEL GERMUND
LILLIEGREN.

Lands- Fiscalen,
Ädle och Sögachtade,

Herr JOHAN HAXEN.

Inspectoren,
Ädle och Sögachtade,

Herr PEHR GRANROTH.

Då jag här tecknar Edra namn, är min affsicht så mycket menlösare, som jag anser för en skyldighet, at wid gifwit tilfalle ädaga lägga den innerliga årtänsla, hwar med jag påminner mig Edra mångfaldiga wälgierningar. På et wärckeligare sätt borde Eder godhet af mig årtännas; men min oförmögenhet dertil är ju Eder bekantare, än at den af mig behöfde widare omordas. Anse då dessa så ord, som oförmögna tydare af den tacksamhet, som inga omstiften skal förändra, i mitt wördnadsfulla sinne; och underlåter ej at framdeles gynna den, som, med all sällhets tilönstan, skattar för winning at wara,

Mina Herrars

Obiurke Tienare
SAMUEL FABRELL.

Sammdrag

21f

Sull = SPECIALERNES EXTRACTER,

Sfwer

The förnämste Landt-PRODUCTER,

Swar med Sandeln fortsättes

Ifrån

Gamle Carleby Stad.

Åhr	Sull och Accis Sull		Fornsten		Sulfimant		Sjenn och Smide		Sjara		Sjag		Korn		Malt		Sjering	Salt
	Sull	Accis	Sull	Accis	Sull	Accis	Sjenn	Smide	Sjara	Sjara	Sjag	Sjag	Korn	Korn	Malt	Malt		
1744	2073	19	5	235	15	1355	8	429	7	301	22	176	4	99	3			
1745	2464	6	3	258	11	1068	11	1277	11	820	1	179	24	7	5			
1746	2139	23	4	136	3	1057	3	747	26	527	27	73	2	109	4			
1747	2258	13	4	83	11	1022	11	846	29	780	21	62	16	16	2			
1748	3472	13	5	107	4	1447	4	1011	14	640	5	127	4	107	8			
1749	2614	1	5	128	7	1006	7	708	3	429	10	24	22	76	6			
1750	3392	24	5	39	8	970	8	1254	23	679	2	334	8	144	9			

År	Damp. Vind.		Ein Vind.		Däcklat Ein		Stål		Ör		Eort Giff		Ealg		Eort Riddt		Koppat		Embr		
	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.
1744	1187	16	139	9	13	10	91	15	13	34	8	152	152	152	152	152	152	152	152	152	152
1745	1841	15	160	173	5	196	4	95	68	55	472	472	472	472	472	472	472	472	472	472	472
1746	1395	173	5	116	14	265	10	173	49	41	254	254	254	254	254	254	254	254	254	254	254
1747	1518	2	96	10	94	8	254	10	33	49	33	340	340	340	340	340	340	340	340	340	340
1748	1762	5	91	8	117	10	202	2	122	62	45	423	423	423	423	423	423	423	423	423	423
1749	1950	12	53	19	121	5	160	4	82	52	46	420	420	420	420	420	420	420	420	420	420
1750	2792	15	33	178	14	401	12	118	61	82	382	382	382	382	382	382	382	382	382	382	382

År	Däcklat Dampa		Smetmöl		Måfver		Sunkla		Bröder		Bakar		Kaffin		Rätter		Kullar		Bävar		Kaffin		Bakar		Kaffin		Rätter		Kullar		Bävar		Kaffin		Bakar		Kaffin			
	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.	gisp.		
1744	802	255	36	291	1268	162	12	5	5	1	9	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
1745	1333	383	112	301	2467	119	14	6	1	2	5	34	6	1	2	5	34	6	1	2	5	34	6	1	2	5	34	6	1	2	5	34	6	1	2	5	34	6	1	2
1746	1251	456	64	241	1390	72	59	6	2	2	5	128	6	2	2	5	128	6	2	2	5	128	6	2	2	5	128	6	2	2	5	128	6	2	2	5	128	6	2	2
1747	391	520	53	435	1735	39	74	2	3	2	2	855	2	3	2	2	855	2	3	2	2	855	2	3	2	2	855	2	3	2	2	855	2	3	2	2	855	2	3	2
1748	901	447	61	219	1416	40	46	3	1	2	7	422	3	1	2	7	422	3	1	2	7	422	3	1	2	7	422	3	1	2	7	422	3	1	2	7	422	3	1	2
1749	888	490	47	51	1001	17	80	4	4	3	1	29	4	4	3	1	29	4	4	3	1	29	4	4	3	1	29	4	4	3	1	29	4	4	3	1	29	4	4	
1750	560	413	92	180	3432	21	55	6	7	7	1	724	6	7	7	1	724	6	7	7	1	724	6	7	7	1	724	6	7	7	1	724	6	7	7	1	724	6	7	

Blagarr	Salm	Sö		Wed		Menschbudar	Menschbudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	Kobudar	
		Winter	Somar	Saf	Sammarr.																
2095	28	205	698	420 $\frac{1}{4}$	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
232	88	163	886 $\frac{1}{2}$	326 $\frac{1}{2}$	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41	41
306 $\frac{1}{2}$	73 $\frac{3}{4}$	164 $\frac{1}{4}$	1068 $\frac{1}{2}$	339	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31	31
810	229	292	1557	294	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16	16
48	476	131	1320	290 $\frac{1}{2}$	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
90	336	180	1091	326	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28	28
90	481	155	1774	196 $\frac{1}{2}$	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2

Gamle Carleby den 30. Maji 1751.

Sv. Ol. Nordeen. 3

Anmärkingar.

Denna Tabell äro uptagne, ej allenast de waror, som utsteppas, utan äfwen alt det, som uti Staden och til des förnödenheter åtgåt, samt en del, som icke ens utsteppas: så utsteppas här ifrån;

- 1:o Ingen Spanmål; ej heller
- 2:o Bostap, eller Gåstar och deras Foder.
- 3:o Jern och des Smide antommer från Stockholm och Rimå Bruk uti Wäro Sochn strax söder om NyCarleby, samt
- 4:o Kopparen ifrån Stockholm, och består måst i färdig gjorda Brånwins Pannor.
- 5:o Salt Strömming och annan Fiskt utsteppas icke ens, emeddan der af ej mera fångas, än Gushällen noga behöfwa; dock förbyta Fiskarena, sin Strömming mot Spanmål, wid sina utresor.

Alla öfriga här nämnde Persedlar, blifwa här ifrån, somliga mer, somliga mindre til Stockholm utsteppade, undantagande Linet, Sampan och Kläswern.

I. H. R.

S. I.

Sedan uti Förre Delen är anförts det, som om Staden i synnerhet tyckts nödigt at anmärcka, återstår afhandlingen, om det fringliggande landet, som äfwen kommit under namn af Gamle Carleby. Denna Gamle Carleby Sochn kallades fordom Kockola, eller Kockolahti, hwilket namn orten, äfwen hos Carelare, Sawolax och Lawasteboar, samt en del andra Finnar ännu behåller. Gammalt folk på denna ort, weta ännu almant berätta, at denna bygd, så blifwit kallad af en lång och smal wik, som legat under Moderkyrckan, och nu är allenast en grund och sumpig uplandning, den der åter blifwit nämnd Kockolahti, det är Örnwik, af 4 stora stenar, wid sundet af samma wik, som hetat Kokon-kivet, Örnstenar, emedan Örnarna på dem plågade äta det rof, de sig utur watnet kunnat förskaffa; samma stenar finnas ännu 2 på norra sidan om det nu så kallade Stadsens sund, uti Savila hagen, och 2 söder om samma sund, in i Staden på Christopher Cronbeks och Michel Hops tomter. Sedermera har orten blifwit nämnd Carleby, som troligast synes af Konung CARL den 8:de eller

Knutson (a). Ty då denna Konung på isen wid Stock-
holm åhr 1465 blef af sin moiståndare Arke-Biskoppen Jöns
slagen (b) och twungen at uppenbarligen i Stockholm på Råd-
huset affvärja Riket, samt bekem til sit underhåld Masaborg
och des län (c), for han öfwer til Finland, men blef af då
warande Biskoppen i Abo, som war Konung Christians
i Danmark anhängiare, förment, at besitta Slottet och nyt-
tia des län sig til underhåld; hwarföre Konungen med så stor
kostnad uppehölt sig i Abo, hela sommaren öfwer, at han
ei war i stånd at betala sina förstråknings mån 50 marker örs-
tig (d): och som Konungens medhållare Nils Sture i Swe-
rige ei kunde sig där uppehålla, för försäteligit eftersättande,
utan nödsakades, at fly til Erick Axelsson, Höfwidsmans-
nen på Wiborg, (e) så är troligit, at Konungen ei heller
i Abo, mit emellan sina fiender war säker; utan håller man
före, at han sig i löndom begifwit til detta Rockola Capel,
der han i stillhet och ro kunde sit widriga ödes omskiften af-
bida. Den ostadiga lyckan hade redan twenne gånger prydt
honom med Cronor, samt nu 2:ne gånger förwist honom sit
Fosterland. An återstod en lyckans wilsvel, som från stör-
sta armod wälfde honom åter på den wärlande tronen och få-
ste på hans hufwud den slippriga Cronan. Då Konung
CARL, den 12 Nov. 1467 kom från Finland tillbaka til Stock-
holm och besteg Tronen, tyckes mycket sannolikt wara, at han
denna ort, dit han tog sin tillflycht då han annorstädes war
osäker, benådat med namn efter sig sjelf.

Allt detta bestyrkes af en alman sägen här om på den-
na ort, som ei på något sätt tyckes wara stridig med det
håfdateknare lemnat och om dessa tidens händelser; Ty at or-
ten redan uti Konung GUSTAV den 1:as tid blifwit kallad
Car.

(a) Jemför Herr Kyrkoherden Mathesii Disp. de Ostrobothnia. p. 69.

(b) Samuel Puffendorfs inledning til Swenska Historien Pag. 225.

(c) pag. 226. (d) loc. cit. (e) loc. cit.

Carleby, wittnar den handskrift, som Herr Kyrkoherden Mathesius uti sin Disp. de Ostrobothnia pag. 35 uti Noterna anför; och är således ei nämnd efter Konung CARL den 9:de, som under sin resa genom Österbotn berättas här hafwa utset rum til en Stads anläggande. En gammal Curjeus handskrift, som Cancellie Rådet Herr ANDERS ANTON VON STIERNMAN, uti hög gunstigt bref til mig, af den 8 Maji näst förflutne, berättar Sig hafwa, intugar äfwen det samma. Här med gör ännu et Kyrkoherdens i Gamle Carleby, Eric Mathias Falanders samlingar om Österbotns öden, bland hwilka des. Son, Herr Rådmanen i Gamle Carleby, Jac. Falander intugar sig äfwen hafwa läst en dylik berättelse: Denna sin Fars samling, war sedermera Probsten och Kyrkoherden der sammastädes, Isaac Falander sinnad at uti en Disputation *de factis Ostrobothniae* utgifwa, men som der inflöt mångt, som den tiden ei smälade, fick den ei se dagsliuset, utan kom denna samling, jemte många andra skrifter, som funnas hos des. Broder, Probsten och Kyrkoherden i Gamle Carleby, Jacob Erici Falander beflageligen uti fiendens händer år 1714.

Carleby kallades Sochnen alt tils Gamle Carleby Stad blef grundad, men sedan har Sochnen med Staden blifwit lika nämde.

S. 2.

S af de märkwärdigaste händelser i Österbotn, som förtienar en fornälskares upmärksamhet är sanneligen det här bekanta Klubbekriget, på Finska *Tuhia* eller rättare *Tuija-sota*, hwilket, änskiönt hela Österbotn tagit del uti, doch några få ställen i synnerhet bära lämningar af: så kan uti Gamle Carleby ännu ses en tumelplots på Holmbacken, der Böndernas modiga klubbor flera ihjäl

slagit, af hwilka åtskilliga en lång tid på Kyrebohwassivet härskades äro blefne efterwerlden til tefn förwarade. Och för: ingen publique skrift är utkommen, hwaruti man tillgången af hela detta buller i et sammanhang kunde finna, så tror jag mig hafwa full anledning at i förthet här något derom orda.

År 1596 lät Clas Flemming på Konung SIGISMUNDS befallning, i Finland inqwartera det krigsfolk, som nyligen emot Ryssen blifwit brukat, hwilken inqwartering föll, i synnerhet Österbotningarne så odrägelig, at stora klagomål deröfwer til Hertig CARL inkommo (a), och ändteligen seglade Bengt Pålsson, jemte några andra Bönder från Österbott, i Augusti Månad til Stockholm, at der sig hos Hertig CARL rådfråga; då de blefwo styrkta, at styrka wäld med wäld och fördrifwa dem, som woro hos sig inqwarterade.

Här af fick Ulnogen mod, satte sig uppenbarligen mot Konungens Rytteri, så at det på Flemmings befallning måste draga sig tillbaka, (b) upsköte de ännu qwarblefne och dem, jemte deras medhållare ömkeligen handterade, sänkte en del af dem lefwande under isen, skälte en del såsom mål, samt lät deras hufwud med böxor och pilar efterskutas, at förtiga mångt annat. När alt detta dem wäl lyckades, samlade sig en stor myckenhet Bönder, som utwalde Jacob Illikin från Ulmola Sochn til sin anförare, under hwilken de skulle angripa Sawastland och Carelen, derifrån utdrifwa Rytteriet, förhärja Clas Flemmings, Axel Kurcks, And. Bojes, samt And. Larssons säregårdar och ändteligen förstöra Åbo Slott (c). Härpå rustade Illikin, i synnerhet med de Nerre österbotningarne rätt starkt uti Sawastland, i början af 1597, der de foro fram, lika som före uti Österbott. Flemmingen war det

(a) Se Jon. Werwings Kon. SIGISMUNDS och Kon. CARL IX; des H.ä. Förre delen pag. 293.

(b) pag. 299. (c) pag. 322.

ta buller ei obekant, men med dess hånmande blef genom den falska Olof Swerkersson i Åbo undragit, tills Illikin redan war i Birkala (d) Sochn, derifrån han ändteligen blef af Flemmingens Rytteri tillbaka dreswen, och til Lawaststegen efterlygad.

Smedertid blef Abraham Melchiorsson förordnad til fogde i Österbotn (e) och fängslade Jacob Illikin, Bengt Pålsson, med flere dem han ansåg för uphofsman til detta buller emot Konungen, af hwilka den sednare i fängelset ömseligen dog, men den förre, nemligen Illikin med 5 andra Bönder blef halsbuggen och steglad i Åbo. Sådant wille de Norre Österbotningarne hånna, och derföre sammangaddade sig Almogen uti Kimo, Zjo, Uhleå, Limmingå, Salo, Pohajoki, Calajoki, Lohtea och Carleby Sochnar, samt wid Carleby Kyrka lade sig i försåt för Abr. Melchiorsson, slog en del af hans manskap (f) dreswo honom på flykten, der han sedan

A 3

af

(d) I denna Sochn skal efter berättelse finnas Klubbor mycket lika dem, som funnits i Gamle Carleby, och torde wara lämningar af detta Österbotningarnas tåg.

(e) Denna Abraham hade wäl efter Herr Cancellie Rådet And. Anton von Stiermans åmärkning til Werwings Hist. förra del pag. 329, Kon. Sigismunds fullmakt at wara fogde öfwer Österbotns Norra Probsteri, men at hans wälde öfwen sträckt sig til de orter af Österbotn, som nu höra til den Södra delen, synes deraf, at han fängslat Jac. Illikin från Umeå och Bengt Pålsson boende i Kyrö, bägge Sochnar Söder i Österbotn belagne. Då han blef öfwerfallen i Carleby, hade Böndernas rejuing honom ei kunnat wara öwittelig, om han varit wiskande i den Norra delen, utan han tyckes kommit rågandes jöder ifrån norr at, och blifwit da på wägen öfwerfallen här i Carleby.

(f) Efter Werwings berättelse skal Konungens folk wid denna träffning ei varit öfwer 50, utan twiswel Ryttere, hwilka af de i försåt liggande Bönder i dagsryningen hastigt blefwo öfwerfalne, och 22 af dem, för än de wäl hunno blotta någon warja ihjälslagne; ibland hwilket war Gab. Träbod, Grefwe Abraham Pehsson Brahes Præceptor, hwars sonson And. Joh. son 1677 blef adlad och kallad Ridderlohd. Märckeligt är at Abraham denna gongen således undslap, at han sin Wargstins

af några Carleby Bönder blef fängslad, förd til Stockholm och anteligen der halshuggen (g).

När nu de, som med Konungen höllo blefwo wid Carleby slagne, upreste sig åfwen en stor del af de andra Finnar på nytt, och Österbotningarna samlade sig mer och mer, at fortsätta sin seger, tågade til Ilmola Kyrcka, nedertogo der sina, af Abraham Melchiorson steglade stallbedder och dem i Kyrkogården begrofw. Uti en by i Marpis Sochn, der några Konungens Ryttare woro qwarblefne, fängslade de dem och med berlingar trängde under isen, emedan de annars ei kunde rymmas i en så liten bäck, som de när til byn öfverkommo; ja Öwingsfolken i byn woro så förbittrade och tiltagsne, at de sönderlogo de fängslades hufwud med åmbar och mjölkbyttor.

Denna tid ankom Israël Larsson född i Hernöland, och som förr varit Fogde i Sverige, på Hertig CARLS förordnande at wara i Österbotn Besättningshafwande: Honom emottogo Bönderna med stor glädje och gjorde til sin anförare, i förbenämde Hans Kranks ställe. Emedlertid skyndade Clas Flemming sig med 2500 Ryttare Bönderne til mötes och förmaute dem wämligen, at utan blods utgiutelse fara hem, bewisa Konungen lydno, samt sin skatt utbetalta; men Bönderna låto inga föreställningar gälla, utan gingo på Ilmola ås isen och började med tjua stycken skuta, på Flemmingens Ryttari, som myckenheten oansedt, de oförfarna Bönderne snart kringrände, en del nedgiorde och en del fängslade. Här omkommo wd påß 1000 Bönder, af hwilka en del 12 och 12 uti knippor blefwo sammanbundne och under isen doppade och updragne, tills de blefwo på ömkeligit sätt dödda; men de förnämte Bönderne blefwo hälne i fangelse

---

Fjortel lemnade til Hans Krank, Lämningo Böndernas anförare, som för sin Elådebonad så när blifwit ihjälslagen.

(g) Werwing Loc. Cit.

gelse. Den förbemänte anföraren Israël Larsson flydde straxt i början af slaget och uppehölt sig länge i skogarne. Flemmingen sköflade sedan Krå Prästegård, emedan Kyrkoherden därstädes, Simon Sluck upåggat Almogen, det Kyrkoherdarne i Lohta, Carleby (h), Pedersöre och Wirmå (i) åfwen gjort, dem han jemte Bönderna lät til sig föra, med hårda ord tiltalte, straffade dels med hugg och slag, dels twinngade dem at med tänderna bita tegelstenar lösa utur spisen, och förebrädde dem, at de lofwat så nederriswa Åbo Slott, släppte dem lösa med starka förmaningar til lydno, lät uptaga de af Bönderna begrafna och förut steglade kropparna, samt på nytt ställas på stegel igen (k). När nu således största delen af Österbotns raskaste manskap ömfeligen blef nedsablat, och Ilmola-ström deras hitsade blod uti sina swala forsar kringstölde, war hela landet nästan ödelagt och bulret ändteligen ändat.

Utom dessa anförda omständigheter, har man berättelse om 3 andra särskilda träffningar, som i början af detta buler förelupit emellan Bönderna och Konungens Rytteri, hwilka antingen af brist på nödiga underrättelser från orten, eller ock för deras mindre värde skull, torde blifwit af våra hårda teknare förbigångne. Den första, som ock warit sielfwa början til hela Klubbekriget skedde i Storkrå med förposten af Konungens Rytteri, som dragit sig Norr ifrån til de Gödre Sochnarne: den andra straxt der på med hela Rytteriet i Ilmola på Sandavuori; och den tredie intet långt derefter på Tavast-skogen, der Rytteriet sig förskantsat, altid med den fördel å Böndernas sida, at deras tiltagsenhet widare läckade dem at wåga sig åt Tavastland, der ifrån de likwål, på sätt som förr bemält är, blefwo ändteligen afwiste. Här wid tyckes dock twetydigt, om Böndernas se-
ger

(h) Då war Kyrkoherde i Carleby Carolus Erici Sursill.

(i) Wirmå lærer här böra läsas Wöro, som af Werwing torde wara förskrifwit.

(k) Pag. 336. följ.

ger i berörde träffningar hårdt af deras tappet, eller om Rytteriet, som af Flemming fät befallning, at draga sig tillbaka ei wille göra afswarsamt motstånd.

Om den så kallade Poica, Pontu, eller Bengt Pålson påstås allmänt, at han varit hemma från Carleby Sochn, Ristiranda by och Gammalgården, och derföre äfwen Gammalgårds Bengt kallad blifwit. Detta tyckes stridande med det Werwing berättar, honom varit boende i Kyro Sochn; men bägge berättelserna torde så lätteligen kunna förenas, at han varit född och upwuxen i Carleby på Gammalgården, och sedan flyttat der ifrån till Kyro.

Anföranen för de Carleby Bönder, som förde Abraham Melchiorson fången till Stockholm, berättas hafwa varit en Bonde ifrån Mustasari Sochn, Stor Nils wid namn, hwilken Juhlottan igenläst Prediko-stols dören i Mustasari Kyrkan för Abrahams Catholska Präst, på det han Juhl-dagen der ei skulle predika; gick der på till Korsholm, fånglade Abraham och honom bakbunden i en Glåda förde, som för bemält är, till Stockholm.

Deßa berättelser har i synnerhet Herr Rådman Jacob Falander mig gunstigt meddelat, och tyckas med så mycket större fog hafwa här bort anföras, som de utaf hans Faders Fader, Kyrkoherden i Gamle Carleby, Eric Falander, något öfwer 50 år efter Klubbekriget blifwit i Landet samlade, och utom deß äro måst öfwerensstämmande med det våra påliteligaste häfda-teknare weta at anföras: Det endaste hwat uti denna berättelse synes stridig, är angående slaget wid Carleby, hwat om föregifwes, det Bengt Pålson varit stiftare till detta Norra Almogens upbrätt; at Abraham Melchiorson redan förr detta slaget blifwit bortförd till Stockholm; at detta slag varit det sista af Klubbekriget; at de stridande ei förr än i sena mörkret blifwit skilda, hwardera öwiga om segern; och at ändteligen Bönderna gifwit sig Norr åt: Då man

likväl wet, at Bengt Pålsson för detta Norre Ålmogens urbrätt redan war i fängellet död; at Abraham Melchiorsson wid samma slag med sin förberörde Wargstinspås war närvarande jemte sina 50 Ryttare; at denna träffning ei varit den sista, utan gick näst för det sista blodbad på Ilmola ös isen, och ändteligen, at Ålmogen intet owis, om utgången wände tillbaka från Carleby Norr åt, utan rykte ännu längre fram åt Ilmola.

Som hela detta buller af Bøndernas brukade wapn blifwit Klubbekrig kalladt (1), så har jag ei hållit otienligt, at äfwen bifoga en ungefärlig ritning på de besynnerligaste klubbor, som til 1715 blifwit på Gamle Carleby Sochns Kyrkohwalf förwarade, efterwerlden til wedermåle; se Fig. A. och B. Til andras ompröfwande lemnar jag, om alla sådane klubbor tient til wapn at hugga, slå och bulta med, och om icke en del åtminstone endast blifwit brukade til friggsteln, hållt de til annat twckas wara nog otienliga. C. och D. äro twänne klubbor, som finnas uti Sæxmäki Kyrcka, på hwilka min Landsman Herr Henric Wegelius mig lemnat ritning.

S. 3.

Såsom hela Österbotn fordom dags varit delat allenast uti 2:ne Probsterier (a) så är wcl onöfeligit, at Gamle Carleby Sochn, uti äldre tider hört under Pedersöre Pastorat (b); emedan Pedersöre och Mustasari Kyrkor, uti hela Österbotn äro de äldsta Moder- eller Huswud- Kyrkor (c), hwarom en almän berättelse är här i landet;

(1) Här om och dylika omständigheter kan läsas hela Sörra delen af Disp. Om Klubbekriget i Österbotn.

(a) Disp. de Osrob. pag. 8. (b) pag. 71. (c) jemför pag. 77. 78. 79 och 86.

det; men när Gamle Carleby Sochn blifwit från Pedersöre söndrad, och när den fät sin egen Kyrckoherde är owist: doch är troligit, at det skedt wid påß År 1467 = 8 eller 9, då denna ort äfwen blef nämnd Carleby. Wist är, at under Carleby (d) wid des söndrande från Pedersöre lydde Lohtea, Kelwia, det som nu kallas Gamle Carleby och Pärös, som nu heter Cronoby: ty År 1580 fingo Lohtea, (e), 1607 Cronoby, der för warit et Capel, som kallades Päräs (f), men Kelwiö 1639 (g) sine egne Kyrckoherdar, och namn af Sochnar för sig sielfwa. Sedermera har Gamle Carleby Sochn blifwit osöndrad.

Så wäl denna ort, som många andra uti Österbottn har twifwels utan warit lydande under Herskaper (h); men hwilka warit ägare, så af denna, som flera Sochnar uti de äldsta tider är en obekant sak: dock twckes den handskrift, som Herr Kyrckoherden Mathesius uti Disp. de Ostrob. pag. 35 anför gifwa anledning at tro, det Carleby, Pedersöre, och Wöro (i), i Konung GUSTAV den I:as tid lydt under

(d) pag. 72. (e) pag. 66. (f) pag. 72. (g) Pag. 68. (h) pag. 5.

(i) Det wore i mitt twcke wärdt, at wid tilfälle upräkna de gods, byar och Städer i Österbottn, som nästan alla warit förlante, i Drottning CHRISTINAS tid, till ättilliga mer, eller mindre förtiente män. Jag hoppas ock, det faller ei den läsaren osmakeligt, som hafwer twcke för gamla samningar, om jag här något anförer betreffande några byars förlanande i Wöro Sochn; skönt det egenteligen ei hörer til mitt ämne. Here Cancellie-Rådet ANDERS ANTON VON STIERNMAN, Hwars oattröteliga sit uplyst många äldre händelser i wårt Fädernesland, Hwars witterhet, och Hwars makalösa tienster mot det almånna lemnar wärdare pennor, än min, öfwerflöddigt tilfalle at wisa sin konst, hafwer uti hög gunstig öfwerwelse af den 16 nyfwetne Octob. mig följande meddelat i detta ämne.

Riks-Rådet och General Lieutenanten af Infanteriet, GEORG PAIKULL, blef 1651 den 20 Sept. Friherre, och fick då tillika til Friherstap 82 $\frac{1}{2}$ Mantal af efterskrefne byar och gods i Wöro Sochn, nemligen Kaitasari, Orawais, Bimo, Kötijoki, Mätipä, Kosliby, Bergby och

der Knut Fordell. Uti Gamle Carleby Sochn och Witsar by, finnes ännu et hemman, som kallas Fordell, hwilket gifwer anledning at täncka, det här til äfventyrs varit ett af de slaga hamnarne, som omtalas, der samma Knut Fordell, antingen ständigt, eller åtminstone wiså tider idlat fidspenskap med det omliggande landet: detta Fordells hemman är nu wäl ei så belägit, at dit någon sidsfart kunde ske; doch tyckes man af sielfwa byns namn Witsar, eller Wibtsari, på Swenska Ris: eller Spö: Öö, kunna sluta, det samma det förr varit närmare til watn belägen, hwartil de här ei fälsynta stora uppländningar kunnat bidraga. Med fog synes kunna slutas, at bemälte Fordell varit en mächtig och den tiden mycket betydande man, efter han hade 3 så stora Sochuar under sig. Uti Drottning CHRISTINAS tid war denna Sochn förlänt til det Friherrliga Banerska huset (k), men

B 2

blef

Lomby, med alla der til höriga lägenheter, hus, jord, åker, ång, skog, mark, sidsar, öar, holmar, fisl- och fislawatn, qwarnar och qwarnställen, samt andra tillagor.

(k) Uti förenämde skrifwelse är mig följande äfwen hög: gunstigaft meddelat.

År 1651 den 20 Nov. när BANERAR blefwo Friherrar fingo de samma dag til Friherreskap efterskrefna Kronones byar i Gamle Carleby Sochn uti Österborn, nemligen; Nivåby, Nederwetil, Rousby, Öfwerwetil, Röringsby, Perhäby, Halså, Rörö, Korpilabti, Wibtsarby, Storby, Säkaby, Kallisnäs, Wäntursnäs, Linnusperå, Longnäs, Närwilå, Rousar, Rivilabti och Palåby, jemte Gamle Carleby Stad, med all den rättighet, som Friherrar deras Städer i sina Friherrådome besittia: de fingo tillika Konungs Byrsko tionden af alla ofwanbenämde gods och byar, så som Konungs sakören, samt alla Häradshöfdinge rättigheter, som af dem falla kunna; dock med sådan bested, at de skola låta förskaffa den menige man, som dem således undergifne äro, Lag och Rätt: deslikes skulle de tillsättia förståndiga Domare, som skulle efter Swea Rikes Lag skipa hwarjom och enom Lag och Rätt. Crimen læsa Majestatis, edsöres brott, kättereri, mord, hor, och den som belägrar en ägta mans hustru skulle af Konungen afsömas.

blef sedan åter för Kronan blot tillhörig ansedd, jemte många andra förlänningar (1).

De märkeligaste öden, som denna Sochn sedermera undergått, hafwa varit måst gemensamma med Staden, dem jag uti Förre delen, § 4 omordat. Jag wil alt så för Fortbetens skull ei här nämna, om de spår, som sägas och ännu ses, efter en mordisk fiende; Jag går förbi huru krigsläger förtårt på denna ort alt, ja äfven det uti diupaste stoggar varit undgåmit; Jag temnar obemått, huru denna Sochn år 1710 måste sakna en stor del af sina invånare, som af en iuritad swår pest blefvo döde: jag förtiger den nöd de Åhren 1696 och 97 infallande misshärdar förorsakade; den misning landet hade af de innom denna tid af hunger döda mer än 500 personer, och flera för hungers skull bortflyttade hushåld har jag ei tillfälle at omtala: Jag säger allenast, at så bistra och tida olyckor öfvergått denna ort, at ingen må undra om hushållningen ännu saknar sin rätta högd. Sannerligen, mindre swårigheter hade hos mångt folk kunnat förorsaka större hinder.

S. 4.

Sochnens Moderkyrcka ligger $\frac{1}{2}$ mil söder om Staden (a), på en högd, som af sin fordna läge ännu kallas Solmbacka: när den blifwit byggd kan man ei weta, men at den måtte vara mycket gammal, wittnar så wäl, murrens fasthet af grof gråsten, som bristen på all sägen och berättelse om dess ålder: den är 41 alnar lång och 17 bred; dess mur är 9 alnar hög på sidorne, men wäl 18 uti båda gaffarna; har innan til, et högt hwallf, och utanpå et gansta restigt spån-

(1) Dul. de Ostrob. pag. 6.

(a) Det tryckfel, som uti Förre delen § 3 sig insmygt, behagar läsaren således ändra: Staden anlades $\frac{1}{2}$ mil Norr om Carleby Sochnkyrcka.

Spån-tal utan tomt. Uti västra gafsveln är en sten långt uppe i muren, som man har den sägen om; at den hwar midsummars natt svettas blod, af ordsak, at här en oskyldig blifwit aflifwad, den der sagt; Stenarna stola witna om min oskuld; denna stenen är en half förwitrad Pyrites, som wid hwar infallande slag-regn med wistan wäder färgar watnet och muren med sin jern-rosta. År 1709 och 10 upbyggdes på södra sidan om kyrkan et kor, äfwen af gråsten, 19 alnar långt och 10 bredt. Kyrkan är innan til prydd med en stor Altars-tafel i Östra gafsveln, omkring fönstret öfwer Altaret, nedre ifrån gafsveln, alt up til taket som år 1749 blef giord och på följande sätt utjirad. Öfwerst föreställes Natwar-Dens infichtelse: på norra sidan om fönstret står Aron i sin Öfwersta-prästa skrud, med röfelse koret i handen och denna under skrift: Arliga måste Aron ofra altid ena handa offer, och kan icke göra dem fulbordade, som det ofra. Heb. 10: 1. Gent emot på södra sidan om fönstret hänger Krålsaren på korset med denna under skrift: Men med et offer hafwer han gemitweliga fullkommat dem, som helige warda. Hebr. 10: 14.

Under Aron på södra sidan står Moses med Lagsens tafel i handen; har denna under skrift: Förbannad ware den, som icke fullkomnar all denna Lagsens ord. Deut. 27: 26. Gent mot honom på andra sidan står Johannes Döparen pekandes på Krålsaren, med denna öfwer skrift: Si Guds Lamb, som bärt tager världenes synd. Joh. 1: 29. och denna under skrift: Kristus hafwer förlåsat oss från Lagsens förbannelse, då han wardt en förbannelse för oss. Gal. 3: 13.

På sietfwa Altaret läses på en stiftwa med förgylta ramar, dessa gyldene ord: Jag är lifsens bröd, hwilken som äter mitt kött och dricker min blod han blifwer i mig och jag i honom. Joh: 6: 48, 56. Altaret är klädt

med rödt Sammet, hwar på äro sydda bokstäfverna J. J. E. M. inbundna, och åra-talet 1683.

Under Altaret har Kyrckan en hwälsd sten källare. På norra sidan i Choret är en liten Låchtare, som fordua tider blifwit ämnad för et Orgel-wärck och år 1640 tillika med Kyrcko hwälsdet, Prediko-stolen och Choret blifwit målåd, uti Kyrckoherdens Nicolai Galles tid, men sedermera 1749 om lagad, samt med wacker målning utzirad. På norra sidan om Choret, är en Sacristia af sten, som år 1699 til ganska rumrik utwidgades. Straxt wid Sacristi dören är ingången til Prediko-stolen, hwilken af Kyrckoherden Schepperus år 1622 wid hans ankomst från Sverige är öfwerhämtad, men sedermera år 1749 til största delen förnyad och ömmålåd. I wästra ändan af Kyrckan blef en stor Låchtare, så för män, som för qwinnor i Probsten Kiemmers tid upbyggd och jirligen målåd.

I Kyrckan hänga 4 Lius-Cronor af Mefing. 1:a i Choret med 12 lius pipår, och denna påskrift. Denna Crona är för årad til Gamle Carleby Kyrcka af Gabriel Liunge son; af somnade den 22 Aug. begrafwen den 3 Okt. 1652. 2:a Cronan har 16 pipår och denna påskrift. Erasmus L. Biörckman och hans hustru Brita Joh. Dotter Präst hafwer denna Crona förårdt til Gamle Carleby Sochne Kyrcka, öfwer des graf Anno 1695. Den 3:die hänger framför stora Låchtarn, och har denna påskrift. H. Johan. Ulvik. Prowest. über. Ingermanland. Frau. Elskin. Erasmus. Tochter. Anno. 1632. Den 4:de hänger uti Ny-Kyrckan (så kallas det til bygda korset) och har 6 pipår.

På Altaret, Prediko-stols-frantsen, i Sacristian och wid Präst bänken finnas wackra lius-armor utom 17. på wäggarna hänggande lius-plåtar, alt af Mefing. Wid Communion brukas en wacker Silfwer Kanna, en stor öfwer alt för guld Kalck, patén och oblat-ask af Silfwer, samt en Måshaka af rödt rosigt Sammet, med Crucifix af Guld-galon.

Graf

Grafwar finnas här följande med graf-stenar täckta. I Choret ligger en Kosteligen uthuggen sten med jern-ringar i alla 4 hörn, har denna påskrift: Tänk på mig Gud til det bästa, i en Crants mittpå stenen ses dessa bokstäfwer; J. C. W. och H. C. D. samt dessa orden; jag hafwer hört dina bön, och sedt dina tårar. På stora gången ligger en graf-sten med denna påskrift. Denna grafsten och lågerstad, hörer Råd- och förnåme Wälachtad Sandels-man Johan Erichson Präst och hans kära Sustru, S. *Elsa Mats* dotter *Tast* och deras rätta arfwingar til: *Anno 1677*. Mittpå stenen uti en Crants står et tinglas på en dödsfälla, under hwilcken twenne ben ligga i förh, och under Crantsen följande rim:

Se Grant på denna Sten,
Swad Krants och Tinglas tyder,
Straxt för dig sielf til meen,
At sådant om dig lyder,
När du, som rosen Crants,
Må wäl här i werlden siter,
Snart kommer en annan dants,
Döds Stellan blir du liker.

Längre neder åt stora dören ligger och en grafsten på stora gången, med mindre läslig påskrift. Under dören til nya förset ligger en grafsten, hwarpå läses följande: Här under ligger begrafwen sal. Anders Myrich, fordom Borgare i Gamle Carleby Stad, med sin kära Sustru, S. *Clara Mats* dotter *Tast*, och deras lifs-arfwingar: *1677*. Omkring stenen finnes desse ord; Wandringsman här här rått blifwa död, at den som för din synd blef död, må frälssa dig från ewig död, och måtta sist med Himmelst. bröd. Uti ena hörnet står et Tinglas, under orden: *Irreparabile tempus*. Uti andra hörnet läses dessa ord; *Si sapis*, öfmer et hierta med öga mitt uti. I tredie hörnet ligger en skyffel och tårhyra i förh, med dessa orden: *Pravaricationis primum*. I fier

fjerde hörnet är en lifl. lista ut huggen, jemte orden; *Ultima
linea rerum.*

På östra gäfwelen hänger Herr Majörens Daniel Barons
adeliga wapen, med följande påskrift: Kongl. Majts Tro-
skienare och Major af des Österbotniska Regemente til fot,
Wälborne Serren, Herr Simon Daniel Baron. har för sin
Koning och Sädernesland troligen feltat och utstat måns-
ga swära *Travalier* i sält och *Ataqver*, besynnerligen År
1700 den 20 Aug. då han af Ryssen blef fången och 18
weters tid stickad i jern och boijor, tils han för medels
Kongl. Majts lyckliga wapen blef förläsd; så som
ock at han 1704 der på åter blef wed *Narvens* öfvergång
fången och där under hållen i samfalte 18 års tid. Af-
led den 7. 02. 1732 uppå 60 års ålder och här begraf-
wen; hwarföre och des efterlämnade Sögtårade kära
Maka Wälborne Fru Helena Baron latit detta til sin
saliga Serres wälförtienta heder och äminnelse, samt
Serrens hus til prydnad upfatta, som skedde *Stockholm*
den 1 Junii 1736. Widlyftigare beskrifning om hans förfä-
der och lefwerne finnes här i *Kyrko* boken.

Uppå *Kyrkogården* står en åtta kantig ben-korg hwar-
på läses följande:

Du usla menstio barn, som wärldens wäg skal wandra,
Betänk din dödlighet, och si nu här för andra,
Dit stånd, din höghet, och hwad mehr för sälhets namn
Dig werlden bildat in: här fins en fattig bonde,
Så lika hwila med, den är af högre stände.

Den uslas, rikas ben, de ha här alt en hamn. År 1701.

Kyrkogården är omgifwen med en fast sten mur, som
är kalk-slagen och försedd med tieradt spån-tak.

Norr om *Kyrkan*, utom *Kyrko* gårds planket står en wae-
per klock-stapel, med 3 wäl klingande klockor uti: Den stör-
sta af dem är 2 goda alnar i Diameter, wäger 6 Skp.
12 Lisp.

12 Liff. 19¹ Marc, på hwilkens Södra sida läses följande:
Anno MDCXXV. Hac campana templi ruralis Veteris Carlebyen-
sium, in botnia orientali primum fusa est, Pastore D:o Jacobo
Matthæi Scheppero, Consule Canuto Henrici, Judice Gabriele
Pauli, Conduktore reddituum Carolo Jona. A:o MDCCXIV ob
hostilem Moscovitarum impetum patrios lares per 7 annos re-
liquit, donec reddita patria pace dulcissima in pristinum lo-
cum migravit.

Vår du mitt döda liud med dina öron hörer,
 Bed GUD, at Han dig då til lefwand bättring förer.

På Norra sidan står: *A:o MDCCXXXVII de novo ite-*
rum ob absonum ingratumque sonum Holmia funditur, Past. Mag.
Carolo Gustavo Werandro, Sacell. Primario & seniore ministerii
D:o Henrico Røring, Sacell. D:o Matthia Pazelio, Sacell. in We-
tit. D:o Jacobo Forselio, Rectore Schola Civitatis Cand. Phil.
Abrahamo Thavonio, Adjuncto ministerii & Collega Mag. Erico
Kulberg, Uplando.

Wil du troligt SÖKran dyrcka,
 Laga at du blir Hans Kyrcka.

Omkring brädden står: Bestält genom Handelsmans-
 nen och Kyrckens Rådet Herr Christopher Carlbon, och gu-
 ten af Gerhard Mejer.

Medlersta Klockan är en aln och 11 tum i diameter, och
 har dessa påskrifter: *Guten i Stockholm af Jacob Birman, A:o*
1689. Past. M. Naacus Erici Falander, Commisstri D. Christoph.
Carenius, D. Daniel Matth. Grandet, Pedag. D. Ernestus
Grandel. Jag glädes i det mig sagt är, wi stole gå in
i SÖKrans hus, Psal. 122.

Lilla Klockan är en aln och 8 tum i diameter, har dessa
 Inscriptioner: *Gloria in Excelsis DEO! Sub imperio Augustissimi*
Regis FRIDERICI I, Past. Ecclesie G. Carlebyensis Mag. Andrea
Kiemmer, sub cura & administratione Domini Jacobi Falandri,
sculpta a Gerb. Mejer, Holmia A:o MDCCXXXI.

E

Rom

Kom o Menſka hör jag ropar, och uphäfwer högt mitt
Lind!

Kom låt of med frögd tilhopa låf hembära wärom
GUD!

Tacca Sonem allan tid, Som är of båd huld och blid.

Uti Kyrkan förwaras åtfälliga Kongl. Förordningar, ſaf hwilka jag de äldſta wil allenast nämna: Konung MAGNI Smeks Förordning om Präſte-rättigheternas utgiörande, af år 1235, in originali med Secretet under, ſom jag pag. 3 Förra Delen mig återopar. Konung GUSTAV den 18 Bref, om Cronans och Präſtens hionde, gifwit i Stockholm die Jacobi Apoſtoli A:o Dni 1530: åſwen af den 27 Maji A:o 1538: ån ett bref gifwit Swartſjö, Lögdagen efter heliga Torsdagen A:o 1534: ånnu Domini Michaëlis Olai Präſte-bref på Wöro-gjeld, gifwit af Kongl. Slotet, Stockholm den 23 Sept. 1543. Konung JOHAN den III:dies Bref, om tionden, ſkrifwit på Kongl. Slotet Stågeborg den 27 Sept. 1572: Konung GUSTAV ADOLPHS Bref, om Präſte-rättigheterna i gemen, och i ſynnethet, om Wederlag och Winfäds betalande, efter den ordning, ſom Kamars-Råden upfatt, underſkrifwit och förſeglat af den 6 Junii 1613; där uti Förſamlingarna tillägges, ſom följer:

	Wederlag		Winfäd.		Wederlag		Winfäd.		Wederlag		W.	
	§.	§.	§.	§.	§.	§.	§.	§.	§.	§.	§.	§.
Kemi Soehn	16	5	Calajoki S.	20	8	Ilmola S.	8	8				
Ijo Soehn	18	9	Lotheå S.	20	8	Laihala S.	12	4				
Uhlea Soehn	16	4	Carleby S.	20	8	Alastaro S.	12	4				
Uhlea Traſt f.	16	4	Cronoby S.	16	4	Kyrå Soehn	12	8				
Limingo S.	16	8	Pedersöre S.	8	10	Muſtafari S.	24	10				
Carlö Soehn	12	2	Nycarleby f.	12	8	Malax S.	16	4				
Salo Soehn	20	8	Wöro Soehn	12	14	Narpis S.	16	8				
Pyhäjoki S.	20	8	Lappo S.	8	4	Lapſierd S.	16	4				

Sans Åkeſon. Wils Anderſ. Brer Anderſ. J. Otteſon.

Uti

Uti Synckoboken finnes följande Synckoberdars namn på detta sätt upskrefna:

1. D. Olaus.	4. D. Martinus.	7. D. Martinus.
2. D. Sigfridus.	5. D. Thomas.	8. D. Jacobus.
3. D. Bartholomæus.	6. D. Canutus.	9. D. Ericus.
10. D. Hagvinus, egit Pastorem 8 annis.
11. D. Olaus, creatus Pastor 1570.
12. D. Carolus Erici Surfill, creatus Pastor 1582, uti beskrefvit Upsala Môte 1593.
13. D. Jacobus Matthæi Scopperus, Pastor creatus 1622.
14. D. Ericus Nicolai Galle, Smolandus, blef Pastor 1637.
15. D. Ericus Matthie Falander, Pastoratum adiit Anno 1655, postquam Aboæ Templi Cathedralis Oeconomus per quadriennium & antea Ecclesiæ Svecanæ Diaconus per 12 annos, pie in Dom. expiravit 1672 d. 25 Decemb. sub concione matutina, Dalecarlus natione.
16. D. M. Isaacus Erici Falander, Pastor creatus 1673, deinde Præpositus 1692, abdoimivit 1693 d. 13 Maji.
17. D. M. Andreas Petrus, S. S. Theol. Prof. & Pastor in Nädendahl, a Regia Majestate hic Pastor constitutus, supremum obiit diem in Augusto 1694 Ecclesia in G. Carleby nunquam revisa.
18. D. Jacobus Westzyntbius, Regiis literis in Mariæstad datis 1694, Pastor G. Carlebyensis confirmatus, obiit 1702 d. 15 Novembr.
19. D. Mag Jacobus Falander, Erici filius, Isaaci frater, Past. & Præp. Cronobyensis, Past. Carlebyensis const. 1703. obiit in Aprili 1720 Moscovita ad huc imperante.
20. Mag. Andreas Kiemmer, antea Rector Scholæ Wasensis, A:o 1721 Pastor constitutus, A:o 1734 demortuus.
21. Mag. Carl Gustav Werander, förr Regements Pastor i Österbotn, förordnad Pastor i G. Carleby 1736, Probst A:o 1744, transporterad til Ahl- och Sim-tuna Pastorat i Westmanland.

22. *Jacobus Chydenius*, *Kafamoensium & Lapponia Ki-*
mienſium per 12 annos Pastor, *G. Carlebyenſium* Pastor
conſtitutus Anno 1746.

Nu warande Capellanerne äro, Herr Mag. och Vice
Pastoren *Martin Feithzius*, och Herr *Nils Snellman*: Söchnens
Medhjelpare är Herr Mag. *Job. Tengström*.

Det ädſta Capell, ſom ännu hörer under Gamle *Carle-*
by, är *Öfwerwetil*, 5 mil från *Moderkyrckan* belägit.
Mantnet härſtammar af *Tinſka* ordet, *wetelä*, ſom betyder
tunn, eller blöt, för de här beſinteliga blöta kårer och moſar.
Det förſta Capell bygdes af trä År 1639, wid ſtranden af
Wetil-åä, men eſter det war för trångt, bygdes et annat år
1679, ſom ännu ſtår, är innan til rätt wäl giradt och öfwer
alt måladt med åtſkilliga minnesſpråk på wäggarne: År 1750
bygdes här en wacker ny *Sacriſtia*, och 1751 köptes en wacker
Altartafla. Bland den öfriga *Kyrckans* ſkrud finnes här äfwen
en förguld *Kalk* och *patén* ſamt *oblat-af* af *Silfwer*. *Guds-*
tienſten förwäntas af en ſtändig här boende *Capellan*, ſom af
detta *Capelgiälds* inwånare uppehålls. Ei flere än 4 *Capel-*
laner hafwa här ännu warit; nemligen 1. *D. Merijerſuius*,
2. *D. Raumannus*, 3. *D. Elias Forſelius*, och nu 4. Des *Son*
Herr *Jacob Forſelius*, ſom för ſin goda inſikt, i ſynerhet
i *Grundſpråken* förtienar särdeles beröm.

Det andra Capellet är en wacker *Korſkyrcka* af trä,
ſom blef med *Hans Kongl. Maj:ts* Nådige tillſtådielle bygd
År 1751 på *Allisbackan* i *Nederwetilby* af ſamma bys *Abber*
35 til antalet, hwilka bebo något öfwer 8 mantal, utan nå-
gon hjelp af *Collector*, eller andra ſammanskott. 1752 köps
te de en *Klocka* af 18 *Lisp.* wigt, med *inſcription*: *Gabriel*
Murich. 1753 köpte de en *Måſhaka* af rött *Sammet*, med
Silfwer *Korſ* på ryggen och *Galon* omkring *ſtaderna*. *Kyres*
fogården är kringgifwen med *ſtenmur* i 8:kant. *Gudſtienst*
förrättes hwarje *Sön* och *Helge*-dag af en här ſtändig
boens

boende Präst, nu warande den första, min Broder Mag. *Anders Chydenius*, som af detta Capelgålds inwånare uppehålles.

Kallakari är et almant Fiskeställe, som ligger långt i sjön gent mot *Calajoki Sochn*, och hörer så wida under *Gamle Carleby*, som *Rektor Scholæ* derstädes besörjer om *Gudstiensten*, så länge Fisket warar. (b) Här finnes ock en liten Klocka med denna påskrift:

Jag kallar Golt i Kalla hamn,
 Att falla GUD med Bön i samn.

På andra sidan står, Förård af Rådman *Jacob Falander*.

S. 5.

Äsom ingen belägenhet, jordmån, eller naturens ställning finnes, som ensam kan tjena til människornas alla behof och tarfwer, utan några, antingen af naturen själf, eller konsten gjorda omskiften, så finnes och nästan ingen ort, der ei flere sådana omskiften äro; ju flere omskiften, ju fördelaktigare, beqwämligare och nöjsammare skattas et land. Uti sådana fördelars utdelande har dock naturen warit mot den ena friskostigare, än mot den andra: *Gamle Carleby* har sannerligen uti detta byte ei lemnats lottlösst; ty har naturen någorstädes röit sin Herres godhet, wishet och almakt, så är det wisserligen här skedt. Flewa omskiften, som tjena människoslagret til nytta, nöje och beqwämlighet är här öfwerflöd på. Huru högt bör ei den förman skattas, som inwånarena hafwa af det tillstötaude hafwet? hwilket ei allenast lemna dem ymnog Fisk af flere slag, utan gör äfwen de rörelser, som nödtorsten fordrar beqwämlige och fördelaktige. Ei består detta land blott af skällota berg och backar, ei af wiilda skog

(b) *Dill. de Oltroborcia pag. 63.*

gar och hiffeliga ödemarcker, ei af en torr och ofruktsam jord, ei af idel käre och sumpar; utan på alt sådant är här en jämn, artig och rätt behagelig blandning. Berg finnes här, men ei stora och många; Stenbackar äro här, men ei skallota och nakna, utan de måst bärande åkrar, mellan hwilka man ser gröna ångar, skogvuxna lunder och blomsterrika dälder, dem små flytande och forlande bäckar korswis genomfåra, och lika som sammanslåta sig, då de wid sina utfall, de susande strömmar under haffens fräsande och trötsande böljor måste förgömma. Wid stranderna stå Viskogar, som likna de tåc-kaste klypta lunder och med sin i watnet mångfalt blänkande och dastanda skugga lifligen afmåla de timliga nöjens skiften och obeständighet. Genom denna ort löper i synnerhet en Elf, som kallas Stor- eller Wetil-ån, äfwen Gamle Carleby Elf, hwilken wid sitt utlopp i Hafwet delar sig i twenne grenar, som omfanna en stor Ö, kallad Röttsön, hwarpå en by af flere gårdar och samma namn är belägen. Här idkas et fördelaktigt, i synnerhet 30-fiske, hwarje Wår. De små forsar och fall, som finnas uti denna Elf tiena landet med de der inrättade många, så wäl Mid- som Säg- gwarvar: måsta delen de smärre åar och bäckar, som, så wäl från de här uppe i landet belägna större och mindre träsk och insidar, som mosar och källor hafwa sit ursprung, samla sit watten i denna elf; hwaraf hånner, at den neder wid utloppet blifwer större och waturrikare. Om Wåren är wattungoden och isgången i denna åa ofta så stark, at de wid stranden belägne åkrar och ångar, samt öfwer ån bygda broar mycket skadas. Denna elfs undersökning förättad af Landtmätaren Herr Jac. Joh. Wikar wil jag här införa et kort urdrag af, på det des beskaffenhet nogare må skönjas, samt de fördelar, som genom des rensning kunna winnas.

Ufrån Verhå gård nederåt förekomma först träsk af 2 och 3 samnars diuplek, hwilka äro med skätmosa på flere stäl

ställen uppfölde. Denna mosa samlas på wisa rum och jemte gamla rutna träan wäyer tillsammans, som ses på mosan emellan Saynäjalampi och Perhä träsk, samt hindrar mycket båtfarten.

N:o 1 Kainokoski, en kort fors af 9 rums fall: sedan möter en liten grymma af 3 tols fall, derpå 3 à 4 alns djup åå.

N:o 2, 3, 4, 5, 6, med flera alt til N:o 70, en stor mängd med större och mindre, diupare och grundare forsar, doch ingen brant, göra alla 70 tillsammans ei mera än 229 alnars 18 tols och 11 liniers perpendiculert fall. Wid utlopet är elfwen bredast och grundast, så at diupaste ådran har allenast $\frac{2}{3}$ och $\frac{1}{3}$ alns watern: när Wärstoden är sinnas doch, så här, som annorstäds öfwerflödigt watern. Sedan föreslås elfvens dygräfning och wänstning, genom hwilket söljande fördelar skulle landet tilfalla. Fiset uti ån skulle blifwa fördelaktigare, då watern uti de många til samma elf fallande bäckar ei blefwe af rutna träan och stockar, samt annat stök tiltäpt och updämt. De sankta ångarna wid åå stranderna skulle blifwa torrare och hörligare, samt mycken oländig marck kunde komma i Cultur. Efter grödan wore säkrare för köld och rosta, som ofta så skadar den, at barken af träan och Trifolii rötter utur Lårr (a) måste tienna til inwånarewas föda. Om de berg, som här sinnas, och kienligt Herr Bergs Commissariens Lars Hermens til Bonden Luomala lemnade atest säkertligen hålla någorlunda

rifte

(a) Med Trifolium lærer här ei förstås någon ört, som uti Flora Suecica hafwer det namnet, N:o 611: 12 eller andra alt til 619, emedan man aldrig höret, at des rot blifwit nyttiad til bröd: ei heller Menyanthes 163, som hos Wörktänningarna dertil skal tienna (se Flo. Occ.) och of somliga blifwit kallad Trifolium aquaticum; utan håldre Calla palustris, 744, som här blifwit til bröd brukad och kallas mes, på Finnska wetke. Jag lemnar hwar omwändug at döma, om ei Landmätarenna, som oftast färdas i stigar och marker, kunde och borde med större allwäre winlägga sig om örtakänningen, emedan de hafwa bättre tilfälle än någon annan ämbetsman i Rifet, at sagna denna högst nyttiga wetenskap.

rikt Sjöfver blefwe med Grufwor förseddä, wore nödigt, at en segel-led öppnades genom landet, til Sawastehus län och Päjäna, som är möjelig; då forlön för spammålen til Österborns Städer ei blefwe så dyr som nu, när forlön för en tunna betales med en tunna spammål. Desutom kunde ännu Sawastebönderna om Hösten få tillfälle, at affätta sitt smör, som i brist på salt ei behöfde fara illa. Vid Verhåby, 14 mil från Gamle Carleby Stad projecteras en marknadsplats, dit så wäl landswäg, som sjöfart, så från Gamle Carleby Stad, som Sawastland, wore möjelig. Der kunde Sawastebönderna försälja sin slaktboskap, som ännu samma Höst kunde från Gamle Carleby Stad öfwerseppas til Stockholm. Til slut wises möjeligheten, at utmed Gamle Carleby elfs strand inrätta en sådan landswäg, alt til Verhåby, at de i elfwen efter rensningen brukeliga lastprämar, eller båtar kunde med hästar framföras.

Duru nödigt och högst nyttigt Communications wärelsets i skänd sättande i Finland är, så för hela Riket, som i synnerhet för Finlands öfwerbyggare finner hwar eftertänksam; möjeligheten ses blott af föregående Gamle Carleby elfs undersökning, som doch är af de minst waturika och segelbara strömmar i detta land: men wärelstäligheten deraf återstår ännu: altså saknar almänheten ännu de fördelar, som landets läge gifwer tillfälle til; genom hwilkas nyttjande det usla folket kunde få någon lust och upmuntran, som så länge nästan aldeles varit förqwasde och i misning af det lif, som en fri handels rörelse på en ort förordskar.

S. 6.

Fredmänen är uti denna Sochn ätskillig. Backarna och höglänte ställen, der Landtmannen nästan endast har sina Äkrar äro ganska stenoiga: Sedan de större sterna

närna äro undanröjde, så långt neder, som Plogen går, och til åkrens gardande, eller ommurande använde, så består den til bärande tienliga Jorden, af en med Klappursten blandad swart = mylla, som mångastades åfven är blandad med grof sand. Många backar finnas här åfven, som under den öfwersta mull = och sten = blandade skorpan, bestå af gås = jord eller = lera, den ock ibland finnes på de lägre slätterna. Den låglånta marken består måsteds af lera, dels sårre, dels båt = tre; finare och gröfre sand är ej heller sällsynt. De åkrar, som här äro uptagne på stenbackar, äro nog bärande, samt äga framför låga åkrar ganska stort företräde; så at Landtsmannen med största fördel nyttiar sina låga åkrar til ång, och är så trågen at upbryta ny åker på stenbackarne, at de Folck = rikaste gårdarne, måst hwart är öka sin åker med halft Tun = neland, eller mera: Utsädet är altså ganska skiljaktigt, efter Mantalen; ty det kommer ej an på Mantalets storlek, utan huru slitigt, och med huru mycket Folck Bonden arbetat: der af hånder, at $\frac{1}{2}$ Mantal kan hafwa så stort utsäde, som helt. Flere, som tro sig äga kundskap och erfarenhet uti åkers bruket wet jag wäl, hwilka hålla för en omöjelighet, at så = dane, bärande jord minst lika stenbackar kunna med så stor winning, som doch wärckeligen sker, nyttias til åker; men jag försäkrar, at om de sägo denna Sochns åkrar, den på dem anlagda kostnad, och den förmån, som stenbackar dock fram = för låglånt och stenlös jord äga, så skulle de finna sig, åt = minstone i denna omständighet, ännu wara oförfarna. Många hemman finnas här, som för 20 eller 30 år knapt kunnat fö = da 5 eller 6 Personer, då Brödet med stamp eller baret ut = spåddes, der nu 20 Personer wäl kunna föda sig, med rent Rågbröd, och tör hända åfven ärligen föryttra någon Span = mål: så stor fördel är genom stenbackars upbrukande wun = nen. Med sättet at således upbruka stenbackar, behöfwer jag ej nu syflosätta mig, emedan nyligen hos Herr Directeuren

D

Merc.

Merckell genom trycket utkommit Beskrifning, på det här wanliga sätt, at upodla stenbackar. Den första, som började härstädes at nyttia steniga backar til åker, war afledne Kyrkoherden i Gamle Carleby, Ericus Matthiæ Falander, Dalecarlus, som lefwat för, wid påß, 100 år sedan: Honom är Gamle Carleby tack skyldig för den genom Steniga backars nyttjande wunna ej ringa fördel.

Åkern stötes här i Sochnen tämmeliga wäl, i synnerhet i den nedre delen, men de öfwerste Byarna, som gränsa til Sawastland äro mindre lyckeliga åkerbrukare, dels af okunnighet, dels ock Landets mindre tienliga belägenhet; hwarföre de och äro minst förmögna. Med plöjande och harswande wet Landtman i sinom tid bruka sin åker, men dikandet och åkrens waggande äro på deras stenbackar ej alltid nödiga; Doch brukas dikande, i synnerhet, der något jämt ställe på backan finnes; och uti dällderna upkastas långa och breda diken, alt efter tillfälligheterna, upfyllas med sten, öfwer täckes med gransris, och öfwerst så mycket mull, at plojen kan gå ohindrad.

Åkern brukas af somlige i 2, och andra 3 delar; de förwa hafwa årligen hela ena hälften i träde, och besåa den andra, näst ena halsparten med Råg, andra med Korn; de sednare, som dela åkern i 3 delar, besåa en 3:die del med Råg, andra med Korn, och lemna den 3:die i träde: Den som har tilgång på nog gödsel står sig wäl med det sednare, men det förwa är i widrigt fall fördelaktigare: Den delen af åkern, som man säger ligga i träde, eller hwila, brukas doch och plöjes, så ofta nödigt är, at förtaga ogräsets rotande, men besås intet.

Landtmannens här brukeliga åkerredskap äro för deras åkrar ganska tienliga, i synnerhet plojen, som uti Sverige och en del af Finland är owanlig, samt uti Herr Mag. M. Pazzeli wakra Anmärckningar, wid åker och ångs stötseln i Österbottn, finnes afritad. Harswen är intet skild från den all-

måse

männast brukeliga: Sladdar och wältar äro här mindre nödiga, ty jorden är näst defutom fin och mör.

De här brukeliga sädes-slag, äro förnämligast Råg och Korn, samt få stades såas några Rappar Sommar- & Hwete och gråa Arter. Rågen såas i början af Augusti Månad, dock af somliga tidigare, somliga sednare, men ju tidigare, desto glesare; och Kornet uti Maji Månad, alt som wären är tidig eller sen: Skördetiden är äfwen efter wäderleken öfwiß. Rågen trifwes bäst på backar, dock ej, i synnerhet torra somrar, på mycket sluttande och spüsiga fullar, så at då en låglant åker lönar sin brukare, som wanligast är, med 10:de eller 15:de kornet, på en stenbacka 20- högst 30- salt; men Kornet blifwer nog ofta skadat af torcka, och gifwer sällan öfwer 7:de högst 10:de kornet. Denna stora skillnad mellan Rågens och Kornets dragtighet, bör til stor del tillskrifwas Rågens glesa och tunna såande; ty den åker, som allmänt besås med 7 eller 8 Tunnor Korn får rikeligt utsäde af 3 eller 3½ Tunna Råg: Dock så äfwen här en del fin Råg förtätt, och så derföre kännas wid samma olägenheter, som största delen af Finland; nemligen, at de sällan få öfwer 10:de eller 12:te kornet, mista ofta sin gansta tätta brädd under vinteren, och få helt små, så wäl Säd, som Ar; Då deremot de, som såa Rågen tunt, när årswäret annars wäl trifwes, få fågna sig om Hösten af grofwa och stöda Korn, samt frodiga, långa och säd-fulla Ar: Så dan wältrefwen Säd är Landtmannen mån om, at efter några år til utsäde sig af andra tilbyta, emedan han tror, at om åkren länge såas med des egna aflastning, så wanläftas Säden och blir samre.

Man har åkern ej blifwit så förökt, at Bonden ej wäl finner med at den sköta; ty der mycket Folck warit at uptaga åker, der är ock nog Folck at sköta den samma.

Stödseln, som faller, så wid Stall, som Ladu- gårdar, skes här ej med annat, än det bäs, som wid Kreaturens sö-

Drande öfwer = blifwer, förspilles, och med giödseln kommer af blandas; hwilken måsteds kastas uti hëgar wid J. = huset, och ligger under bar Himmel, tils den, dels om hösten, dels om wären på åkren utföres: Doch brukar en del, der giödsningen är ringa, at upkasta och på åkren släpa karr = jord.

All Säd skäres här med Hand = skaror, bindes i band, större, eller mindre, alt som hwar och en behågar, sättes sedan i skylar, som med några band täckes, bäres från åkren i Rijan, torckas och tröskas.

Måstadelen Bønder hafwa flere Ri = byggnader, af hwilka hwar och en består af en Loga, en Lada och en Rijsa, som ej ringa bidrager til årswärdens snara uttröskande, och Sädens bewarande för unkenhet och røta; så at jag aldrig hört någon klaga öfwer sådant, om Säden står aldrig så länge, så framt den ej wid några tillfällen blifwit fuktad. Alt halmen af rijandet blifwer för Bostapen otienligare och osmakeligare, kan jag med ingen ärfarenhet bestyrcka, utan tror, at den rijade halmen smakar och bekommer den Bostap, som der wid blifwit wand, lika wäl, som den orijade halmen dem, som der wid äro wande; ej heller finner jag huru røken, eller rijandet kan görå halmen för Bostapen smakligare, än den orijade.

Til åker tienliga stenbackar finnas här ännu til öfwerflöd, fast ej allestädes när til Gårdarne, dem Landtmätarena uti sina resningar under den 2:dra, 3:die, och de sämste den 4:de graden uptaga; doch hoppas man, at innan kort glesare finna sådan jord ohäfsdad.

Inbyggarenas åkrar ligga dels wid små träsk, åar och bäckar, dels i skogar, i anseende hwartil de äro föga sakre för nattfrost, som ibland redan Midsommars = tiden, i synnerhet i öfre delen af Sochnen, der mera skog finnes, förrastkar den späda grödan.

Skogens brist har til största delen redan inskränckt det förre här öfliga swedjande, besynnerligen i den nedre delen af Soch =

Sochneen, men öfwer byggarena, som än hafwa någon skog öfrig bruka det ännu, skönt deras grannars exempel bordt öfvertygga dem, om påföljden der af, som är den, at de redan sakna skog, ei allenast til timmer, utan ock til bränse; men om de än wäga sig någon gång at försökia swediandet, wisar jorden sig så råttwis, för sin fordnä omilda medfart, at hon knapt nu mera gifwer dem sitt utfäde tillbaka. Det skadeliga kytandet, som flerstädes i Finland giordt många stora slätter aldeles onyttiga och käre lika, är här aldeles intet i bruk.

Kål skötes här, nästan allena af Ståndspersoner, doch ei med särdeles framgång, hwilket mera härrör af waurykt och missans, än jordens olämpelighet för denna wäxt; ty både i År och i Hiol har en Trågårdsmästare, den min far från Stockholm förskrifwit, fåt här så god kål, som i Swerige: Samma Trågårdsmästare har äfwen på min fars bekostnad här börjat anlägga en Trågård, af fruktbarande träan, som här är en aldeles ny inrättning; huru det lyckas skal tiden wisa, än har man fullt hopp. Röks, krydder sköta Ståndspersoner allena, uti små krydd-täppor. Roswor säas här måst på nygräfte land, (så kallas nyligen uptagna Stenbackar) doch ei til någon myckenhet; de triswas wäta År bäst. Hälften af Bönderna hafwa ris- humlegårdar, men så skötta, at knapt någon mins sina förfäder hafwa omtalat, när de äro omsatte, eller putsade, utan endast då och då giödda; så at, om de rått blefwe skötta och kypade, wore landets winning af dem ögonstänlig. Årfarenheten intygat, at Lin här ei skulle wantriswas, allenast Landtmannen wille säa det, men Hampan är temmeligen alman, som doch ei kan förnyttas, utan håldre inspes. Tobak säas ganska få, den de nyttia til rökande, sedan bladen äro något swettade.

Denna jemte de nästliggande Sochner af Österbothn äro almänt kände för goda återbrukare, skönt de än föga mera

wunnit, än at de, som för 30 År almänt wore tröungna, at blanda sit bröd med furubark, stampad halm och meß (Fins starnas wanliga nödspis) nu kunna hålla sig rent bröd, fast än folkets antal dageligen tiltagit: Doch hoppas man, at deras oförtrutna slit, använd på de skallota stenbackarna, som borde tjena deras grannar til efterdöme, lärer med tiden, åtminstone til en del, spara det, som nu ärligen för spannmål går til utlämningen.

Som uti § 5 sagt är, skadas åkrar och ångar genom isgängen och Wårfloden, ty af Åkren bortføres all lös mull, så at bara stengrunden ligger qwar, och ångarna öfverhöjjes med sand, som både hindrar gräsväxten och Slotterkarlens lifa.

Åkren gärdas här ei, som mångastädes i Tavastland, in om samma stängsel med Ången, utan alltid särskildt, wäl til hälften med stennurar, som äro mäst 3½ alns höga, samt wid påß af samma tioklek.

Den spannmål, som Landtmannen kan föryttra, hwarcert behöfwer, eller kan med större fördel annorstädes föryttras, är uti Gamle Carleby Stad, der den sednare tider gullit 16, 18, 20, högst 24 Daler Tunnan.

S. 7.

Denna ört hafwer medelmättiga Ångar, som ärligen bergas, men aldrig giödas eller trädas, på det gräset kunde falla sitt frö; hwaraf händer, at de ärligen minsta växten, blifwa mäs: lupne och tyckas således ualckas sin undergång. Det skulle synnerligen löna mödan, at halst hwart 20:de År giöda sina Ångar, åtminstone med granis, hwilket wore det bästa sätt at utrota, den på Ångarna skadeliga blörmåsan, som här redan är giordt försök med, då
hops

hoppas man at hälften af de Ångar, som nu höra under et hemman, kunde föda flere kreatur, än nu de stora och widlöftiga, men doch magra och mäs-lupna Ångarna. Kårr, måsar och uplandningar på sjöstränderna, samt åbräddar, jemte åkerlindor, besjår nu inbyggarens måsta ång af; derföre finnes och föga andra hårdwalls Ångar, än de äldsta uplandningarna, åbrädarna och åker-lindorna, men emedan Landtmannen, som före är sagt winlagt, sig om åkerbruket, har han funnit, sedan giödselt börjat tryta, som man plågar säga, at Ången är Åkrens moder, och derföre åfwen börjat täncka på det fördelkande, men föga förbättrande.

Ången ökes här i synnerhet på 4 sätt. 1:mo genom uplandningar wid sjöstränderna, dem Landtmannen ei vidare bekymrar sig med, än at han, det naturen giordt tienligt til Ång, instånger, hågnar och nyttiar. 2:o genom små och grunda träskers uttappande, uti hwilka Fisken ei öfwer Wintren kan behålla lifwet: sådana Ångar kunna blifwa så mycket waraktigare och fördelaktigare, som de med dammar kunde af Wårwatnet giöddas. Et sådant prof är här giordt med et träsk uti Neder-wetilby, som kallas Jolcka, och på 3 eller 4 Ar uti höwärt så tiltagit, at de ställen, som aldrig före blifwit slagna nu lasta af sig 60 eller 70 Winterlas, u.om såf til så stor myckenhet, at alt ei kan bergas: man har hopp, at samma träsk, om med uttappandet fortsares innan kort tid kan wåra några hundrade las hö. 3:o har man begynt med wåta mosars uttorlande, på samma sätt, och med samma framgång. 4:o Finnes här ännu til stort öfverskudd, sådana gran-kårr, som redan af dagelig årfarenhet ses wara de bästa Ångsämnen, och af idoga händer brukas dertil, at allenast innom en by är tillgång på dem, wäl til 100 Ladu-land, som wånta på oförtrurna händers ans, innan de kunna gagna sina ågare.

Hö-bärgningen tilgår här på det sätt, at slätter-karlarna gå alla, så många de äro, efter hwar andra, dem Qwinfolket följer och det aflagna höet samlar med refforna, samt i strängar utbreder; när det torckats, höy-reffas det, uti så stora sätan eller högar, som et hion förmår uti en lång dertil gjord widia, kallad swega, derifrån bära til närmaste Angslada, der det inpackas och förvaras. Der Angarna äro mycket sancka, brukar både slätter-karlen och den som reffar, uti fötten fastbinda der til af trä gjorda skidor, med hvilka de ei utan särdeles besvär gå.

När regnaktig wäderlek infaller bärgnings-tiden, så sker så här, som annorstädes stor skada, och om något sätt kunde finnas, at torcka höet i sådan wäderlek, wore det mera än mycket wärdt: i så fatta omständigheter brukar wäl Landtmannen här, at utbreda gräset kring om wäggarna, uti ladan; men detta sätt at torcka är dock ganska otillräckeligt.

Beteshagar äro här föga brukeliga, utan boskapen går gemenligen uti skogar, på slätter, backar, dällder och käre, alt som de behaga och wid hwar By hafwa lägligt, samt följas mest dels af et Wall-hion. Neder wid Sidstranden är Boskapen ganska begärliga efter de wärter, eller gräs-slag, som wära på nya uplandningar och hafwa någon saltsmak, deraf de må ganska wäl; derföre gnaga de ock på stränderna ofta, som man tycker bara jorden, skönt de straxt brede wid hafwa tillräckeligare bete.

S. 8.

Såsom på denna ort ej finnas några skogar eller marker, som äro delta Zubbyggarena, Byarna, ja ej altid Sochnarna emellan, så finnas här ej heller några afskilda Krono-Härads- eller Sochne-Älmänningar. At på denna ort förr warit stora och tätta skogar, är bekantare, än at dertil bewis behöfdes; men at skogs-ödadet sednare tider mångfaldigt,

Digt, jag må säga fäseligen tiltagit, är blott deras klart, at numera näppeligen något törwed fås närmare än 2 eller 3, såg och hus timmer 4 eller 5 men storwärks träan 7, 8 eller 10 mil uppe i landet. Öfver skogs öddandet klagas så almant, at man må ledsna wid, at höra och läsa så många klage wisor; men då dermed doch ingen ledstad at öda skogen kan winnas, så är der öfver ännu för litet klagat. Under! at så många wittre mäns försäkningar och skrifter, en dagelig ärfarenhet, som med egen skada är förknippad, Öfverhetens förbud och det allmännas ögonstentliga misstrefnad, icke kan något uträtta, til en så nödig waras ömmare handterande och medfart.

Öfverheten har medelst påbud, om swediandets och tiduru, tilwårkningens inskränckande, samt storwärksträns befredande, m. m. öfverflöddigt wist sin ömhet för skogen; men beslageligen, hwad är dermed uträttat? ja föga kan och uträttas, så länge en obetänkt egenmytta mera aktas, än Öfverhetens stadgar, somlysta på det allmännas wäl. De af war ömsinta Öfverhet tagna håltosamma sleg, uträttade i början så mycket, at en del började minska sitt skogs hygge, men andra, i synnerhet de förmögna, låto aldeles intet afskräcka sig, utan trodde sig just nu wara gifwit tillfälle, at nyttia skogen, efter egen willja, utan intrång af andra. De mindre förmögne kunde ei heller tåla, at skogen, dem til nackdel, för deras ögon blef nedhuggen, och de med sin lydno endast riktade sina dryga och tiltagna grammar; utan angrepo jemwäl skogen med fullt alfware. Så wäl Öfverhetens stadgar, som wederbörzandes sliit wid deras handhafwande äro högst berömmvärda; men som den håltosammaste lag och strängaste uppsikt doch aldrig kan aldeles förhindra des öfwerträdande, så har ei heller alt misbruk wid skogens nyttjande ännu kunnat hämmas. Jag wil här korteligen anföra de färdämsta sätten, på denna ort, at öda ut skogen. Den ödes rimo genom mycken onödig husbyggnad; ty på de minsta hemman stå åtminstone 20 Rum under tak, men på

på de större wäl 30 eller 40, utom hölador på ångarna; då likwäl 15 eller 20 hus wore tillräckeliga för det folkrika hushåll: Således finge åtminstone 15 rums timmer, näfwer, takwed, m. m. för hwar gård besparas, och om jag allenast wille räkna hwarthus, af de öfwerflödiga, til 20 Daler Kopparmynt (fast det sämsta derföre näppeligen kan fås) gör det doch för Gamla Carleby Sochn, som består af 270 Hemman, eller Rökke 8000 Daler Kopparmynt. 2:o med öfwerflödig Fartygs bygnad, som til uyligare tider här bdiswit idkad; hwarwid de största trån måste stupa, för en enda rot, som doch tör blifwa onyttiga sedan den nogare undersökes, och jemte bolen uti skogen förrutnar, utan at det ringaste gagna någon: Detta skogsöddande har doch, så wäl sielfwa omöjligheten, som uti förra delen pag. 32 sagt är, som och Höga Wederbörandes anstalter tämmeligen inkränkt. 3:o med swediande, som ännu brukas, der obränd och til swediande tienlig skogsmarck finnes, hwarom uti 6 § redan är ordat. 4:o med de uti Gamle Carleby elf befintliga 11 Sägqwaruar, som med et dubbelt blad säga, de bästa 70 eller 80, de sämre 20 eller 30 tolfter i weckan, då watnet är tillräckeligt; men inga af dem gå hela året. En Bonde af de största skogs ödare i Öfwer-wetil Capelgård faller endast för sin del årligen 6-7 eller 800 sägstockar, hwaraf åtminstone 200 tolfter bräder kunna sägas, de mindre skogsödare 2 eller 300 stäcker hwar, några falla åter somliga 12 år aldeles inga; så at, om jag tager det minsta, så finnas här 150 Bönder, som årligen falla sägtimmer, låt wara allenast 150 stockar hwar, så sägas likwäl i denna Sochn 22500 stockar årligen, men på 10 12 225000, på hwilken tid näppeligen något träd huñit blifwa tienligt til sägtimmer, af dem, som före wore för små, om de öfwen för katande til tieruwed blifwit förskotte, hwilket doch så mycket mindre står at wänta, som fullwuxna sägtimret ofta måste fylla den brist, man har på tieru ämnen. 5:o med tierubränneri, som ännu ei tilböriligen kunnat blifwa inkränkt; skönt den författning af wår ömjunta Öfwerhet är giord

giord, at allenast wißt antal tierutunnor får årligen tilwårckas, af hwar Bonde, efter def ågande mantal; nemligen, 12 på 1, 6 på $\frac{1}{2}$, och så vidare, samt at alt så mycket ricktigare måtte tilgå lemnas til hwar Bonde en billet, hwarpå i Tullarne anteknas, huru många tunnor Bonden infört och försålt. Af alt detta, som anfört är kan noggsamt ses, huru nödigt det är, at sådant skogsöddande, ju förr def häldre förelommes, så länge någon skog ännu är öfrig.

Så länge egennyttan, en nästan obotelig swårighet wid alla hållsamma inrätningars wärkställande, är så almån, som af föregående kan ses, är nödigt, at så förknippa det almånas wål med hvars och ens enskilde wälfärd, at då det senare sökes, winnes äfwen nödwändig det förra; åtminstone, at det almånna ei skadas, då det enskilda eftersträfwas. Skogens ömmare medfart, en för det almånna högstnödig sak, kan swårigen winnas, utan genom def delning, alla hemman, eller åboer emellan. Med skogens delning emellan byarna är föga, eller aldeles intet utträttadt; ty såsom de förmögnare och folkrikare nu föröfwa wåld på hela Sochnens skog, och lika som tästa om förträde uti def härjande, så skulle och ske på byns samfålte skog: den förmögnare skulle söka at nyttia skogen, innan den fattigare hinser til: Men om hwar Bonde ågde sin skog enskilt, och skogen jemte åker och ång wid hemmannes klyfning blefwe delt åboerna emellan, så wore hwar och en twungen, at så handtera sin skog, som han derwid finner sin fördel. Til en sådan skogarnas delning tyckes Landtmätarena wara af öfwerheten ämnade: Och emedan de uti hwarit Lån wanliga wore til så widlöftigt arbete otillräckeliga, har def ömma omsorg för Finlands wål öft deras antal med 20 så kallade, Commissions Landtmätare. Högstönskeligit, at så så berömligit utsyfte derigenom kunde winnas, och wårt okända Finland blefwe til sitt lynne mera bekant; som doch efter alt utseende näppeligen, inom flere Åra & Hundrade står at wänta.

S. 9.

I denna ort äro Hästarna medelmåttiga, så til storlek, som styrcka, nyttjas nästan allena til föreslor och åkrens brukande, samt sätta i anseende til sin dyrhet Bonden ofta utur stånd, at tilböriligen häfda sitt Hemman, när de wans trifwas. Nästan omöjeligt är, at hos gemene man utrota den ogrundade tancka de allmänt hysa, om Orars otienlighet, både til åkerbruk och föreslors framskaffande, som är så inrotad, at en Bondedrång håller för största nesa, at drifwa en Ore. Utskillige Ståndspersoner, hafwa både med ord och efterdömmet sökt fåfångt at förlägga sådant. Orars nytta wid föreslors framskaffande är så handgripelig, i anseende både til sämre foders dugelighet, köttets ätelighet, prisetts billighet och hudens brukelighet, (hwar emot Hästhudarna sällan, eller aldrig nyttjas) at jag skattar onödigt derom widlystigare ord; Önskar alles nast, at wära Bønder säge sin egen fördel deraf. Det allmänna Kossaget här i Landet är ej godt, men kunde dock mycket förbättras, dels genom bättre Afwels införsel, dels och genom den förra Afwels förädlande: Det förra har Rådsmannen Herr Jacob Falander, på sitt Hemman, Saka lahti benämndt, wist prof af, med en Hålländsk Tiur, den han sig förskaffat; det senare winnes, om Kalfwarne, som efter största Tiurar och bästa Midle-kor falla, upfodas med sot Midle, längre tid, än wanligt är, ej släppes til Tiur förr än 3 eller 4 års gamla, och fodras öfwer Wintrarna med godt Hö. Fast än en så upfodd Ko ej ännu är jämn-god med de Hålländska, uti midlelandet, står sådant dock uti 3:die eller 4:de afkomman ofelbart at hopwas, då alla efter hwarandra ägt samma ans och föda. Boskaps-skötseln, jemte åkerbruket räknas bland de förnämsta Landtmannens näringar i denna Sochn; ty här finnas helt, halft, och tve hända mindre Mantals-Uboer, som äga 20 eller 25 midlelande Kor, utom annan Boskap: Doch förnyta de fö-

ga af Ludugårds affkastningar, utan nyttia mästa delen der-
af i sina Hushåll.

Största delen af Inbyggarens Får äro ännu grof-
vullige; af den allmänna Finska arten; Doch är redan berömlig början
giord, med finvulligare Fårs framalstrande, genom dels Engels-
ska, dels Spanska Baggars införsel. Landet har wäl i all-
mänhet haft den olyckan, at de Finska Fären welat wantrif-
was; man är ännu ej säker, antingen det härrör af wanryckt,
eller otienligt bete: Doch har den finvulligare arten ej ännu
röjt någon särdeles wantrefnad. Här finnas Bønder, som af
egen afwel och slögd kunna klåda sig redan med Klåde, som kan
wärderas lika med 15 eller 18 Dalers Klåden. Uti Färens ans-
fattas ännu mycket; doch hoppas man, at Landtmannen med
större alfwär winlägger sig om deras tilbörliga ryckt, sedan han
så handgripeligen finner sin egen fördel der wid.

Swin-Kreaturen födas här med mäs, ej utan särdeles
fördel, hwat om nedan före widare skal handlas, hwilka Kreas-
tur, jämte Høns ej äro aldeles allmänna.

S. 10.

Någa Diur-fången idkas här med alfware, doch fångas
Bjørnar uppe i Sochne-skatan, som ej gärna trifwas
i den skoglösa nedre delen. Om hösten när litet Snö
fallit uppsöka Björn-Karlarne Björns-fiät, och sedan de dem
funnit giöra en stor los, lik en cirkel, at den tractt dit Diuret
gåt, och den så wid, at inga fiät mera gåt utom den samma;
sedan gå de alt mindre och mindre cirklar, eller loswar, tils de
ändteligen utmärcka et wist rum, der Diuret tagit winter-
qwar-
ter; der öfwerfalla de det om wåren, då Snön är störst, och
med Yra, Spint eller Bøssa, antingen med, eller utan Hundars
tilhielp sträcka des dagar.

* * * * *

Upppe i marcken (så kallas den öfre delen af Sochnen) fångas åfwen Will: Renar med Spjut, eller Böfkor, blåt tillfälligt wis och til ringa antal. En stor del af dessa Renar, som här fållas och kallas willa, äro ej annat än Lapparnas tända Renar, som om somrarna kommit genom salskap med de willa at lämna sin fosterbygd, det deras märckta och skurna öron inryga, m. m. som på dem kan märckas skilaktigt ifrån de willa.

Wargar fångas här ganska litet, så at deras stora antal derigenom föga minskas, hwarföre de ock, så Winter, som Sommar, i synnerhet wid sydstranden, der mindre snö är, göra stor skada.

Andra Diursång wet man här ei stort af, utan hward af slump kan hända. Både Sid: och Skogsfoglur finnas här, men deras fånge är så beskaffat, at det föga, eller aldeles intet gagnar; ty fogeln fångas med skiutande, som skrämer och landtsförwisar honom til de orter, der han osträmd och i större ro får tilbringa sin tid och öka sit släkte; ja under stelfwa lektiden, då hon borde i synnerhet befredas, fångas hon som håstigast, hwaraf händer, at leken blir genom några skott til hela Året förskingrad. Snaror och fållor brukas Sommar och Höst, de kunde i sinom tid wara tilläteliga, om ei folkbristen wore stor, samt angelägnare syflor blefwe försummade. Nu talar en beklagelig ärfarenhet, at alla, som wintlagt sig om dessa näringar blifwit utfattige och brödlöse, i synnerhet de, som åflas med skytteri; ty deras tidspilla och omkostnader på krut, kulor och böfkor äro wiså, men fångat är så owist, at om det än, då lyckeligast är, betalar utläggningen, betalas doch dagswårcken aldrig, som dermed förspillas.

S. II.

Siff fångas här i Sochnen af åtskilliga slag, så uti Saltsjön, som Storån, samt andra små träsk och bäckar uppe i Landet, doch ei til särdeles myckenhet. Skår-böndren,
som

som hëra under Gamle Carleby (a) hafwa till mysligare tider skött Fiskeriet, som sin förnämsta och nästan endaste näring, men emedan den födo-grenen ei mera är tillräckelig, hafwa de minskat sitt Fiske och begynt med Åkerbruket, som mera tykts löna mödan; de af dem, som äro flitiga Fiskare och försumma Åkerbruket hafwa med plats sin utkomst. En del af Bönderna ligga några weckor om Sommareu uti Fiske antingen wid Kalla-kari, Rensögrundet, eller Tanckar; der fånga de med skötar, så mycket Strömming, som i deras hushåld åtgår, tör hända de ibland åfwen kunna något förnytra. Uti de här befintliga många små bäckar, samt i Storån hafwer för warit fördelaktigare Fiske. Uppe i landet finnas ännu små Fiskrika Insödar, hwilka doch snart kunna utfiskas, om ei måtta dermed hålles. De almännaste Fiskslagen finnas här; men Rudor allenast uti de närmast til Saltjön belägna träsk, längre up i landet äro de sällsynta, och längst uppe finnas aldeles intet: här af tyckes man sannolikt kunna gifva, det denna Fisk, som wäl ei almindt fångas i Saltjön, torde der doch finnas (b) och hafwa derifrån efter de små uti Saltjön fallande bäckar hulpt sig up til dessa Dammar; eller at den är här aldeles fremmande och blifwit planterad. Uppe i Sochnestatan finnes efter Böndernas berättelse en owanlig Fisk, den de på Finska kalla Sultawa; skal wara likast Braren, doch något linsare til färgen, har swartblåa ögon och hårdare fjäll, än Siken, är från 6, til 9 tum lång, från 3 til 5 tum bred och mindre smaklig at äta.

S. 12.

Hälso-Brunnar och Mineral-watn har man på denna ort ingen underrätelse, skönt de wid nogare granskning torde finnas; men Saltpeter är här sednare tider af Cronan kokat, somligastådes med nog god fördel, alt efter

---

(a) Se Förre Delen S 2. (b) Med säkerhet wet man, det Rudor blifwit utur Hafwet uptagne i Luvia, som ligger 2 mil från Biörneborg.

ter jordmånenens beskaffenhet: om nödig dikning ei saknades, och Saltpeter-lador blefwe inrättade, är troligt, at Saltpetersius derjer här med stor fördel kunde idlas.

Kalck finnes här i lösa stenar, i synnerhet wid Kelwiå gränssen, men af det gråa slaget, så at den blott til murning kan nyttas; doch är i denna Sochn intet Kalckbränneri, utan i Kelwiå är et sådant nyligen inrättadt.

Tegel slås af Bönderna, i synnerhet de närmast til Staden Boende, så mycket, som til murning i Staden och Sochnen åtgår, men föga takpannor. Det gamla tider här slagua Teglet finner man almänt wara starkare och waraftigere, än det, som nu slås, men om det härrör af bättre lera, större slit och insickt uti denna handtering, eller något annat kan ei med wisshet säga. 100 Tegel säljas här gemenligen för 2 Daler 16, eller 24 Ore.

§. 13.

Några Grufwor eller Sten-brott finnas i detta Land; men om tilfalle til sådana lemnar flere omständigheten godt hopp. Gamla sagor swäfwa här bland folcket, om några Berg uppe i marcken, som skola hålla Silfwer, af hwilcka en Guld-smed för lång tid tillbaka gutit Silfwerkannor; hwarföre en Bonde, benämd Kanså Hans, samlat de bästa stuffer han tykt och med dem rest til Stockholm, i mening, at dem för Bergs-Collegio upwisa, men på wägen har hela hans skatt af Stadsboarna, dem han fölgde med blifwit mot Gråstenar bortbyrta. Detta är en sägen, som hwar och en får tro, så mycket han will; men at här med större alfware blifwit tänckt på en Zerusgrufwa, i synnerhet af afledne Håradshöfdingen O. E. Tomstedt, wisar hans originela, til en Bonde lemnade Försäkkringskrift, så lydande: Så som ärlige och bestedelige Uemdesman, Mats Tomason Skog hafwer underskrefwen gifwit underrättelse och anwisning, på et Jernstreck, belägit i Gamle Carleby Sochn och Nederwettil by, hwilket jag i H. M. K. rans

ans Namn finnad är at uptaga och i fullkomlig gång bringa; Alltså har jag til en hederlig ärkientflo och ihogdommelse härmed welat försäkra bemälte Mats Tomason Skog och des arswingar, at han skal hafwa at undsa Et tusende Daler Kopparmynt, då detta Wårt kommer i fullkomlig gång, och det besinnes blifwa beständigt, hwares mot jag hoppas honom nu i förstone skola bemälte arbete och Wårt wara beforderlig.

Brahestad den 29 Julii A:o 1726.

O. E. Törnstedt.

Berget Seisa, der detta Järnstreck skulle finnas är belägit 1 och en fjerdedels mil från Nederwetil Capell Kyrcka. Emedan här mig witerligen ingen skärpning är gjord, så kan ei weta af hwad beskaffenhet Berget är längre neder. Af detta Seisa Berg har Herr Kyrckoherden Pazelius låtit bryta en Telgstens art, Ollaris, som är nog fin och glatt; Hwar af äro några Tobakspipor försärdigade, men om deraf finnes någon myckenhet, och om den äfwen kunde nyttias til Grytar, m. m. sådant, är jag ei underrättad om.

S. 14.

Si forthet wil jag anföra de dretter och växter, som Landtmannen här wet at, antingen uti hushållningen eller medicin nyttia.

Convallaria Flora S. 273. allmänt kallad Liliom Convallium; man wet här, at medelst Blommornas läggand: uti Marpannan gifwa Brenwinet ingenäm lukt och smak.

Ranunculus, på Swenska Ältgräs, kallas här Missommarsblomma, F. S. 458, på Finska Savakankukka, plockas, torckas och nyttias på wärckande leder, sedan Orten uti litet rent watern är upkokad; man wet äfwen bruka den i stället för Spanst fluga.

Achillea F. S. 705 kallas här Hurstiblomma äfwen Backhumla, Blommorna brukas i Brånwinspannan, och i drickat, at gidra Öl, som man snart stupar af.

Trifolium kallas här Wäpelgräs, på Finska Apilas F. S. 612. Blommorna plockas och kokas uti gammalt Smör, som silas genom en duk; när det stelnar blir det hårdt och gult som wax, samt lägges på sår, som plåster, är ganska godt, helar och bewarar såret för dödd kött.

Calla palustris kallas här Ness, på Finska Wehka F. S. 744. är under förra ofreden mycket brukad til bröd, som bekant är; men nu allenaft at gidda Swin kreatur med. Der det växer när in til gårdarna äta Swinen det ganska gärna om Sommaren, och må deraf så wäl, at

de söga äro magrare än gjödda. Dese kreatur, som til Winter födes de höfwa Spanmål och dyllit, som blifwer nog dyrt för en hushållare södes här af en del med bara Mes, som är ganska lätt at få, der wet i myckenhet wäret; Om Hösten slås det af och så wätt, som det utur kärret hämtas, lägges emellan pålar, hwilka äro 2 och en half alns höga, slagne ned uti marcken, lika som uti en cirkels omkrets af, wid på 2 alnars diameter, der det fryser uti stora klumpar: de dragas hem om Wintren och lemnas Swiakreaturen til södo. De må här af ganska wäl, blifwa frod, wurne och sakna ei annan wintersödo.

Abies, Gran, F. S. 789 på Finska Kusti; des toppar afhugne brukas somlige i klarpannan, at gjöra Brånwinet bittert. Af Bön derna äro ock försöl gjorda, at bränna Brånwin af bara Granis, hwilket blifwit huggit och på wanligit sätt tilredt: Brånwin hafwa de fått, men huru godt och huru mycket wet jag ei. Des öfrige nyttor i hushåldningen äro almänna.

Juniperus, Ken, F. S. 724. på Finska Katawa; wäret ei här så stor som i Sverige: deraf brännes Olja, *Oleum empyreumaticum*, som brukas mot inwärttes sjukdomar, i synnerhet Rödsof. Wären blandas ibland Brånwinsämnet; af idel här brännes äfwen Brånwin; deraf fås den sköna Embars olian, des *Oleum essentielle*, och Embars Spiritus, som i Brånwin, för några inwärttes anstötter intages.

Betula, Björck, F. S. 776. på Finska Koiwu; med barken färgas rödbrunt, är en stark och genemträngande färg, så at den utan tillsats af Allu färgar Sampa och Lin, som i den kokade lagen indoppas; genom tillsats af Allu färgas med löfwen gult.

Alnus, Ahl, F. S. 775. på Finska Leppä; med lagen af des bark wet man här färga Brunt och med tillsats af Virriol swärta linne, men med tillsats af en sin, swart äfja, som utu kär tages färga ylle swart.

Lycopodium, Jemma, på Finska Kelda F. S. 860. wet man äfwen här, at genom tillsats af Björklös och Allu färga gult der med, sergen blir wacker och waraktig.

Galium, på Finska Matara; finnes här, doch köpes des rötter från Calajoki, som gifwa en wacker nästan Carmolin-Röd färg, se Wet. Ac. Handl. för 1742 pag. 21.

Salix, Wide, på Finska Paitu F. S. 805. des bark är af några brukad för fräsan, så at deraf är tilredd en decoct, hwaraf Patienten intagit. Denna cur är sunnen nog överam mot fräsan, men har förorsakat efteråt en stark swulnad i kroppen, som doch af des oinfränkta och owar samma nyttjande torde härröra.

Myrica, Strandporck F. S. 817. är äfwen här brukad fordom för Humla, lägges för sin starka lukt ännu ibland drickat och brenwin.

Humla

Humulus, Humla F. S. 828. utom deß almenna bruk i dricka, nyttias ibland deß stielckar, i brist på Hampa, til gröfsta slit-plagg: Dräfle stielckar nyttias til samma behöf.

Rubus, Hallon, på Finska *Matut*, *Waramet*, eller *Sadermat*, F. S. 408. bären knodas tillsammans med kornmidl, bakas och gräddas, eller torckas, samt när ölet är tunnat hänges et stöcke af Hallonkakan uti drickat, som gifwer en gansta angenäm smak och luft.

Följande har Herr Commministern Jacob Forseius, i Öfwerwelil mig gunstigt meddelat, uti detta ämne.

Achillea E. S. 705. på Swenska *Rölleka*, Finska *Sata lehti*, deraf tilreda somliga pläcker. *Angelica*, på Finska *Pucki* 234. brukas för ofundt wäder: *Polypodium*, Stensöta, på Finska *Mesijuri* för bröstwärt: *Daphne*, Källarbalsbär, på Finska *Näsinän marjat*, 311, för magref: *Malbet*, *Eubär*, *Tällstrunt*, *Veronica*, och *Linna* för störbing. Med *Poryla*, Wintergröna 330 och humla, badda somliga med stor nytta swällande och wärckande leder. På rosen bindes öfokad hampa, jesi och sönderstött tegel sten. *Plantago* Groblad, på Finska *Kautalehti*, 122, bindes på öppna sår; men så äro, som weta tilreda deraf, äfwen som af *Vaccinium*, *Tranbär*, på Finska *Karpalo*, 315, ögonwatt. En del färgar rödt med *Lysimachia*, *Rebeckebräs* 166 eller 67.

S. 15.

Si Gamle Carleby Sochn äro födda, döda och wigda på 4 år, som följer: Folckets talrikhet besants.

År	Födda	Döda	Wigda	År	Manl.	Qwinl.	Summa.
1749	213	150	33	1749	1438	1607	3045
1750	215	130	51	1750	1495	1647	3152
1751	226	169	29	1751	1500	1689	3189
1752	233	170	26				

Följande är mig gunstigt meddelat af Herr Befallningsman Lars Brunell. Summa på behålne Rötter i Gamle Carleby Sochn, sedan Torpare, Handwärfkare och inhyses hion äro afdragne.

År	Rötter	Rötter i Djarna (a)	År	Manl.	Manl. i Djarna (a)
1725	166	16	1725	103 $\frac{3}{4}$	10 $\frac{1}{4}$
1737	198	21	1737	105 $\frac{1}{4}$	10 $\frac{1}{4}$
1753	243	27	1753	106	10 $\frac{1}{2}$
					Summa

(a) Sår märckes, hwad i Förre Delen s. 2. om Långön och Knifsön sagt är, som enligt Jordboken höra til Cronoby Sochn.

Summa på Kronans två tredjedelar af Lionden.			Summa på Personerna uti Mattals, Långderna.	
För År	Tunnor	Rappar	För År	Personer
1725	85	21	1725	395
1737	104	10	1737	704
1753	150	///	1753	1117
Summa på G. Carleby Sochns utskylder för 1753.			S:mt.	Dal. öre pr.
Ordinarie Landt = Rantor			"	2570 /// ///
Riksdags Bewillningar			"	1857 24 ///
Båtsmans-pemning. för 50 Soldat=rotar à 3½ Dal.			"	166 21 8
Monderings - Penningar			"	50 /// ///
Soldate Löner för 50 Rotar, à 10 Daler			"	500 /// ///
144 Tunnor Rante = och Giärdes = Spannmål à 6 Daler, efter 1753 års Marcgång			"	864 /// ///
150 Tunnor Tionde Spannmål, à 6 Daler			"	900 /// ///
			Summa -	6908 13 8

Uti Gamle Carleby Sochn finnas inga Konungs- Gårdar eller Säterier, utan alla äro Bondehemman, och nästan allmänt af åboerna bördade.

Gårdarne, som måstedeles bebos af Bønder, äro så wäl bygda, at man så stades finner så allmänt wäl bygda Bondegårdar. Inbyggarena äro allmännaft snygge och renlige i sina Hus och Kläder, nyktre, munne och lifaktige, arbetsamme, ganska handslöge, i synnerhet i det, som Sniekare, arbete kallas, läraktige, at antaga sådana förslager, hwar af de swå sig någon botnad, förståndige, höflige, som af en Bonde kan fordras beleswade och til en del tåmmeltigen wålmående.

Här med slutar jag nu min Läsare Afhandlingen om Gamle Carleby, och utbeder mig ditt wilda omdöme. Opåmint finner jag här många bristfälligheter, utan at nu kunna förbättra dem. Alla, som uti dylika ämnen utgifwa något, i synnerhet i des egna Swenska drägt, underkasta sig flere tadelfulla domar, än någon annan, och oftast deras, som minst äro sticke-liga, at i sådana mål fälla mogna omdömen: Sådant finner jag wäl, men, långt ifrån at det skulle oroa mig, gidr min innerliga wålmening med detta mitt arbete, och den linswa plikt, som jag efter mina omständigheter, mot min Fosterbygd fått fullgöra mig så tilfyllest, at jag gärna unnar tablaren sitt ndje.

G. N. Å.

66XV23 66XV23